

Han van der Horst, *Een bijzonder land. Het grote verhaal van de vaderlandse geschiedenis*, Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker, 2008, 713 pp., ISBN 978 90 351 3283 2.

In 1878 besloot de Nederlandse overheid op de lagere scholen vaderlandse geschiedenis als verplicht vak in te voeren. De kinderen hoefden niet alles te weten. In de *Memorie van Toelichting* schreef de overheid:

“Alleen dat deel der vaderlandschen geschiedenis, dat den leerling een bevattelijk overzicht schenkt van de wording der Nederlandschen Staat en hem de groote daden leert kennen van het voorgeslacht, door welks volharding, onder leiding van Oranje, ons onafhankelijk volksbestaan werd gegrondvest, verdient de breedere ontwikkeling die als het middel tot opwekking van warme vaderlandschliefde, in de volkschool bestanddeel der nationale opvoeding behoort te zijn”.

In de praktijk kreeg ieder kind in de 19de en 20ste eeuw tot in de jaren vijftig toe een zuil gebonden vaderlandse geschiedenis. Er waren katholieke, protestantse, socialistische en liberale vaderlandse geschiedenissen. Als protestants jongetje op een protestantse lagere school leerde ik dat Jan de Bakker in 1526 als ketter in Den Haag werd verbrand op last van de inquisitie en leerde ik wel over de Bloedraad van Alva, maar niets over de Gorcumse geestelijken die in 1572 door de geuzenaanvoerder Lumey werden vermoord.

In de jaren zestig van de 20ste eeuw verdween de vaderlandse geschiedenis praktisch van het schooltoneel. Nationalisme en heldenverering waren uit den boze. We moesten de leerlingen meer richten op de wereld via een vaag vak als wereldoriëntatie. Kennis en inzicht in het Nederlandse verleden zakten snel weg en zelfs parlementariërs wisten nog maar weinig van de geschiedenis van het land en zijn burgers, die zij vertegenwoordigden. Bovendien worstelden we met onze identiteit overspoeld als we werden door globalisme, Europees eenheidsdenken en last but not least door een grote instroom van migranten die qua taal en cultuur geen binding met Nederland hadden, behalve dan het zoeken naar werk. De geschetste problematiek was overigens niet uitsluitend een Nederlandse. In veel landen verschenen berichten waarin met verontrusting geconstateerd werd dat er een uiterst geringe kennis van het eigen verleden was en dat überhaupt historisch besef snel

afnam. Het presentisme vierde hoogtij en een historische dimensie ontbrak in allerlei discussies over de samenleving en over mogelijke veranderingen daarin.

De Nederlandse overheid besloot identiteit en daarmee ook het verleden weer een plaats in het onderwijs te geven. Commissies werden ingesteld en historici geraadpleegd. Vanuit die hoek was en is er veel kritiek en vrees voor een herleving van een nationalistische geschiedschrijving. Uiteindelijk kwam er een canon, een lijst met vijftig onderwerpen, gespreid over de tijd (prehistorie tot heden), die kenmerkend zouden zijn voor de ontwikkeling van de Nederlandse samenleving en waarvan elke Nederlandse burger kennis diende te nemen.

Han van der Horst heeft de vijftig items als uitgangspunt voor zijn ‘vaderlandse geschiedenis’ genomen.

Uiteraard is er lange tijd eigenlijk geen sprake van een vaderlandse geschiedenis. We snellen dan ook via Hunnebedden, Romeinen, Willibrord, Karel de Grote, de Hanze (een zeer leesbaar stuk) en Floris V naar Erasmus. Wel is er aandacht voor het ontstaan van de Nederlandse taal in het stuk *Habban olla vogela nestas bigonnen*, waarin ook de vroege Nederlandse letteren (Hendrik van Veldeke en Maerlant) aan bod komen.

Ook de Tachtigjarige Oorlog is voor een groot deel in de geyliaanse traditie beschreven als een conflict van de zeventien gewesten met hun gemeenschappelijke heer, Philips II en niet als een logisch beginpunt van de Nederlandse staat.

De 17de eeuw, de glorie tijd van de Republiek, die toch eerst na 1585, na de val van Antwerpen, als het begin van de Nederlandse staat gezien kan worden, krijgt veel aandacht. Opvallende items zijn de Statenbijbel, de Grachtengordel (Regentenwoningen in de stad), de Atlas van Blaeu, Buitenplaatsen, naast politieke en economische onderwerpen.

Bij het item de Statenbijbel is er ook aan-

dacht voor de invloed die de vele Vlaamse calvinistische migranten via hun Vlaamse en Brabantse dialect op het toenmalige Nederlands uitoefenden. Uiteraard komt hun economische betekenis in andere items ruim in beeld.

Met een onderwerp als Aletta Jacobs (1854-1929) komen vrouwenemancipatie en vrouwenkiesrecht, einde 19de en later in de 20ste eeuw, aan bod en met een onderwerp als Annie M.G. Schmidt (1911-1995) maken we kennis met veranderende opvattingen over moraal en seksualiteit in de jaren zeventig. Maar ook de techniek en de kunsten en wetenschappen trekken voorbij, enkele voorbeelden zijn: Christiaan Huygens (1629-1695), de man van het slingeruurwerk, Spinoza (1632-1677), de filosoof, Vincent van Gogh (1853-1890), Max Havelaar, De Spoorwegen en De Stijl, waarin nieuwe architectuur en moderne opvattingen over literatuur besproken worden.

Zeer recente tijd komt aan de orde bij items als: Sebrenica, de aardgasbel, de Rotterdamse haven en het thema Europa.

Afgezien van soms een kleine slordigheid (huwelijk van Willem en Juliana als het gaat om Willem van Oranje en Anna van Buren) zijn de 50 items goed, zeer leesbaar en ook met een behoorlijke diepgang beschreven. Geschiedt voor de docent en niet voor de leerling.

Dat Nederland "een bijzonder land" is, blijkt overigens niet uit een keuze voor een Groot-Nederlandse aanpak. De auteur valt niet in de kuil om al in de middeleeuwen of zelfs vroeg in de Tachtigjarige Oorlog een voorafschaduw van de Nederlandse staat te zien. In dat opzicht is de studie niet klein-Nederlands. Bij de behandeling van het Verenigd Koninkrijk, ter sprake komend in het item Willem I (1772-1843) gaat het niet over verloren kansen op een Groot-Nederland. De mislukking van dit experiment wordt primair geweten aan de onhandige politiek van Willem I. De auteur heeft de Groot-Nederlandse visie op het Ne-

derlandse verleden gemeden en naar mijn mening terecht. Nog een enkele opmerking over dit uitgangspunt.

Het Groot-Nederlandconcept heeft in de Nederlandse geschiedschrijving in de jaren twintig en dertig van de 20ste eeuw bij figuren als Pieter Geyl en Carel Gerretson enige furore gemaakt, maar heeft toch geen echte navolging gekregen (overigens ook niet in Vlaanderen). Het Groot-Nederlandse ideaal, toch in de eerste plaats uitgaande van taalnationalisme heeft in Nederland nooit ruime weerklink gehad. Er was geen taalprobleem en de band die de Nederlanders bond, was toch vooral de gedachte van Ernest Renan (1823-1892) verwoord in zijn *Qu'est-ce qu'une nation* (1882) met de gedachte "avoir fait de grandes choses ensemble, vouloir en faire encore, voilà la condition essentielle pour être un peuple", anders gezegd het door hem zo genoemde dagelijkse plebisiet met de vraag of men bij elkaar wilde blijven.

Behoeft aan expansie was er in Nederland niet. De koloniën boden voor dit soort avonturen genoeg mogelijkheden. De belangstelling voor de taalproblemen van de Vlamingen trok slechts de aandacht van enkele taalgelerden en schrijvers, al verruimde die belangstelling wel op het einde van de 19de eeuw toen ook Zuid-Afrika meer in beeld kwam. Tot politieke implicaties mochten deze zaken (Vlaanderen en Zuid-Afrika) onder geen beding leiden. Politiek koos Nederland daarenboven voor een strikte neutraliteit en bleef dit volhouden tot 1940. Was de werkelijke belangstelling voor Vlaanderen en de Vlaamse taalkwestie al klein, voor een politiek Groot-Nederland was de belangstelling nog geringer. Een mogelijke aansluiting met Vlaanderen stuitte op grote weersin bij de in de 19de eeuw en nog tot in het interbellum leidende protestants conservatieve en protestants liberale elite. Bovendien waren de ideeën over een Groot-Nederland vaag, de kern was een negatief anti-Frans gevoel, dat in de oude

18de-eeuwse barrière politiek (België als promontorium tegen Franse agressie) bleef steken en dat, niet vrij van pro-Duitse sentimenten, voor een deel in de jaren dertig in het extreem rechtse vaarwater van NSB en Zwart Front verzeilde. Een odium dat de beweging na 1945 eigenlijk blijvend heeft verlamd. Dat dit verschijnsel in dit boek ontbreekt, is dan ook niet verwonderlijk, maar laat het boek er niet ongelezen om.

[Pieter van Hees]
